

Részletek Juhász József, egykori törökkoppányi lakos visszaemlékezéséből

Törökkoppány Somogy megye egyik kis települése, a megyeszékhelytől 42 km-re. A község Tolna megye határán, a Koppány patak völgyében kelet–nyugati irányban fekszik. Gyönyörű dombos, lankás, erdős vidék! Lakói tehetséges, szorgalmas, barátságos emberek. A település történelme visszanyúlik egészen a középkorba. Koppány a török hódoltság idején jelentékeny hely, szandzsák (kerület) székhelye volt. Helyi legendák, mondák, dülő nevek őrzik a történelmi időket.

Ebben a kis faluban született Juhász József, a visszaemlékezés szerzője, 1892. június 1-jén – ahogy írja – 10 óra 30 perckor. Kezdetben jómódú, később családi tragédiák miatt elszegényedett paraszti családban nőtt fel, így már egészen fiatalon, gyermekként megtapasztalta e társadalmi réteg minden gondját, nehézségét.

Emlékeit 1955-ben vetette papírra Budapesten. Juhász József szeretettel emlékezik vissza szülőfaluja természeti szépségeire, büszke történelmi múltjára. Figyelemreméltó pontossággal ír, családjáról, a falu minden lakójáról (név szerint), a mindennapokról, iskolai- és inaséveiről. Beszámolóját kedves, színes, a paraszti életre jellemző történetekkel fűszerezi.

Az írásból megismerheti a ma embere a múlt század eleji somogyi parasztság küzdelmes életét. Elviszi olvasóját abba a világba, ahol a tanulást felesleges időtöltésnek tekintették, nem pedig az életre nevelés eszközének. A korai munka a fiatalon való helytállásra, felelősségvállalásra, összetartozásra, egymás segítésére nevelte a falusi embert. Minderről – mintegy helyszíni tudósítás – hitelesen számol be. Részletesen olvashatunk az emberi viszonyokról, kiváló, sokszor humoros jellemrajzokat az egyes szereplőkről.

Visszaemlékezését önálló munkavállalásainak, újságírói próbálkozásának időszakával fejezi be. Zárásként verseiből, újságjában (*Riadó*) megjelent cikkeiből ad ízelítőt.

Az itt közölt részletek arról adnak hitelt érdemlő képet, hogy a szegény családban felnövő, jó eszű gyermek milyen küzdelmek árán emelkedik ki ebből a számára kilátástalan világból. Személyes példájával bizonyítja, ha az emberben megvan a kelendő akarat, szorgalom, kitartás; a kitűzött célok elérhetők.

✱

„[...] Hat éves koromba kezdtem járni a »Római Katolikus Népiskola« I. osztályába. Kovács Pál kántortanító mester úr tanította az I. és II. osztályt, fiúkat és leányokat. Tanítónk szerint nem kell sokat tudni, csak a nevünket tudjuk a váltó alá írni. Mondogatta: híros Juhász meg bak Laci (Tobak Laci). Nem sok bajom volt a tanulással. Vászomból varrt tarisznyában bent volt a palatábla, ábécéskönyv, palavessző és a tolltartó. Velem az I. osztályba járt a Piller Magda, akinek édesapja Bedegen (Bedegkér) üzletvezető volt, a Szántó (Koppáyszántó) felé vivő utcában, a külsővárban laktak. A Magda nekem igen tetszett, csak hogy ő ezt nem tudta, mert

sohasem mertem bevallani. Olyan félig iparos, félig parasztos öltözete volt, kicsit kényeskedve, selypesen beszélt, az arca az orra szőke szeplős, és elég jó tanuló volt, mert karácsonykor, mint jó tanuló, ő is ott volt Szabó plébános úrnál a megjutalmazandók között. A gyura Varga Juli mindig rám nézett, engem figyelt, ahányszor végigtekinttem a padosorokon a fejeket láttam, de a Varga Juli tekintetével mindig találkoztam. Az mindig rám nézett, ez nekem nagyon kellemetlen érzés volt, és meg is mondtam a mester úrnak, hogy a Varga Juli mindig rám néz.

Amikor átkerültem a III. osztályba, a nagyobb tanterembe Czadilek Ágostonhoz, igen figyeltem, hogy mit tanulnak a VI. osztályosok. Megtörtént, hogy amit felhívásra a VI. osztályos tanuló nem tudott megmondani, én felmutattam az ujjam (felelni akartam) és feleltem, hogy amikor Attila Aquileia városát ostromolta, a gólyamadár kivitte a fiát az ostromlott várból biztosabb helyre. Ezt látta Attila, és azt jósolta, hogy a madár megérezte előre a vár elesését, ostromra indította 20000 emberét, és a vár rövidesen elesett. Az egész iskola előtt igen megdicsért a tanító úr ezért a feleletemért, amit, mint III. osztályos nem is tanultam, mégis tudtam, jól feleltem. [...]

A VI. osztályban november 25-ig első tanuló voltam, azonban ekkor a Bibliából fel lett adva Jézus Jákob kútjánál, amit a Katalini szünidő alatt nem tanultam meg. Ekkor Tobak Laci lett az első tanuló, én második, Király Pista harmadik, és ezt így év végéig tartottuk. Az iskola III., IV., V., VI. osztálya választott saját kebeléből egy csendre vigyázót, ez lett Tobak Laci, egy rendre vigyázót, ez lettem én. Feladatom volt, hogy az iskola ki legyen seperve, ablakok megtisztítva, tábla letörölve, kréta, szivacs helyén legyen, szóval a tanteremben rend legyen. [...]

Tobak József bírónál voltam életemben először kenyérkereső munkán, masináláskor a járgányos gépnél a lovakat hajtottam reggeltől estig. Ezért kaptam rendes kosztot, velük ettem az asztalnál, aludtam a pajta padlásán a széna között, és még talán napi 20 fillért is kaptam. [...]

Iskolánkban az évfárá vizsga (úgy mondtuk egzament) május 15-én szokott lenni. Nyolc vagy kilenc éves voltam, amikor az évben nagyon sok cserebogár volt, és a cseszmei erdő apró fáit igen megkopasztották. Osztálytársam volt a cseszmei püspöki erdész fia, Pintér Gyula, és hívott engem is és még 10–12 fiút és leányt vegyesen. Mentünk az erdőbe, a Török kút környékén akkor fiatal fák voltak, ott azokról szedtük a cserebogarakat napszámban. 20–30 fillér volt a napszám, a cserebogarakat valami edénybe összeszedtük, azt valahol tisztás helyen agyontapostuk. [...]

Mi, gyerekek, az utcán a porban mezítláb játszottunk, és talán megéheztem, mert elindultam hazafelé, a felső szomszédasszony hangjára lettem figyelmes. Oda nézek, világosságot látok. Alkonyodott, és a polyva környékén járt nyílt lángú olajos mécsessel, bizony a polyva meggyulladt. Nagyon száraz volt, és a tűz nagyon gyorsan tovaterjedt, egy kis szellő is lengedezett. Láttam, amikor a szél egy csomó, égő polyvát a mi szalmás háztetőnkre vitt, és pillanatok alatt égett a száraz zsúpszalmás háztetőnk.

Ami kevés érték a padlásán volt, az természetesen a tűz martaléka lett. [...]

A május 15-iki évvizsga után, már 9 éves koromban mentem, mint nagy munkavállaló napszámos, először Konda pusztára sok hasonló szegény kisgyerek pajtásommal együtt répát egyelni. A dolog úgy történt, hogy Konda pusztáról több kocsi jött Törökkoppányba vasárnapra, és kidobolták, hogy szükség van napszámosokra. A kocsi a kocsmá udvaráról indult délután 2–3 órakor. [...]

Az egész úton, a kocsin virágos jókedvünk volt, hogy úgy mondjam, mindenki torkaszakadtából énekelt. Megérkeztünk. Egy cement jászolos, nagy marha istállót jelöltek ki a részünkre hálólhelyül, nem is egészen friss szalma volt részünkre az alom, az ágy, a fekvőhely. Egymás mellé feküdtünk, egy-egy lepedőt vittünk takarónak, levetközni a nappali ruhából nem volt szokás. A kis ételünket vagy a jászolba, vagy a fejünk alá tettük. Reggel napkelte előtt ébresztő, mentünk ki – ki mosakodni, ami abból állt, hogy a szájunkat tele vettük vízzel, abból tenyerünkbe vettünk vizet, úgy mosakodtunk. A takaró lepedőben megtörölköztünk, nedves szemeinket kitöröltük és már ott álltunk – nem udvarképes, hanem mezőképes munkára, útra készen. Amint kelt a nap, mi mentük dolgozni, később volt fél óra idő reggelire. Volt, aki úgy mondta, hogy früstök, másik úgy tudta: fölöstököm. Előkerültek a tarisznyából, kinek mi volt: kenyér, szalonna, kevert túró, füstölt túró, sült tojás, főtt tojás, vereshagyma. Ebédidő 1 óra volt, utána szigorúan napnyugtáig térden csúszva egyeltük a cukorrépat. A napnyugta után mehettünk szállásunkra, ami volt vacsora. Megtörtént, hogy esténként a cselédektől vettünk ½ liter frissen fejt tejet, és egy darab kenyérral ez volt a vacsora. Utána zaj, lárma, zibongás. Azután mindenki elaludt, napfelkelte előtt ébresztő, és megisméltődött az előző napi munka. Minden csütörtökön egy kocsi jött haza élelemért, mindenkinek küldték az újabb darab kenyeret, pogácsát és valami kenyér mellé valót. Szombaton délután kifizették a napi 30 filléreket, és kocsin hazaszállítottak bennünket. Szombatról vasárnapra otthon aludtunk, kaptunk tiszta inget, gatyát, és meg volt a lehetőség, hogy vasárnap délután újra indulhattunk a pusztára.

Volt egy év, amikor, mint kisgyerek, aratás után az öreg Krauszné (Morgóné) birkáit őriztem a tarlón, amíg el nem fogytak a birkák, ki nem mérték őket a székben. Hogy mindezért mit kaptam? Apám vette fel a filléreket.

Másik tavasszal mentem, és igen sokan mentünk, Koppányból Rácegresre répát egyelni. Ott már meleg ételt kaptunk enni. Úgy tudtuk, hogy a puszta a bankosoké, akiké a cukorgyár is. Sok felvidéki tót munkás is volt ott leszerződve, tavasztól őszig ott dolgoztak. A mi hálólhelyük itt is a marhaistállóban volt. Szalmán aludtunk. A págeci Szabó Erzse férje, aki előzőleg Budapesten gázlámpa gyújtogató volt, mindenki sógornak hívta. Ez a Kapolyi sógor nagyon sokat tudott, és nagyon sokat szokott esténként mesélni. Köréje telepedtünk és hallgattuk, hogy: Hol volt, hol nem volt, még az Óperenciás-tengeren is túl volt. Ha nem túl volt, innen volt, de valahol mégis volt egy igen magas nyárfa. Annak a nyárfának a tetejében volt egy fészek varjú. Az a fészek varjú ássa ki a szemeteket, ha meg nem hallgatjátok az én mesémet. Ha pedig meghallgatjátok, az Isten országának belsejét sohase lássátok! Volt egyszer egy...

Rengeteget tudott mesélni, csak úgy folyt belőle a sok szó, csak mondta, mondta. Amikor egy-egy mesének a végére ért, azt szokta mondani: csont! Akik ébren voltak, kórusban válaszolták: hús! Amikor már kevesen válaszoltak, így tudta meg, hogy meséivel elaltatta a körülötte fekvők nagyobbik részét. Akkor azt mondta, most már ma többet nem mesél, majd holnap folytatja, most ő is elalszik.

1904. május 15-én végére értem az iskolai oktatásnak. Nagyon sajnáltam, még könnyek is jöttek a szemembe. Valahogy hiányzott nekem, hogy már nem otthonom az iskola. Szerettem volna tanulni vagy valami inasnak, tanulóknak menni, de szüleim nem engedtek. Kellett, hogy otthon maradjak, és segítsek kenyeret keresni úgy, ahogy tudok.

Ez idő tájt nyitott meg nálunk Khon Miksa fűszer-, vas- és vegyeskereskedése, amely szépen és szakértelemmel volt berendezve. Elmentem oda többször bevásárolni. Egyszer megkért a Khon, hogy menjek el a postára valamiért. Eleinte ezért valamivel megajándékozott vagy jutalmazott, így többször elmentem, valamit segítettem. Mindig jobban odaszoktam, szerettem volna ottmaradni tanulóknak, mert a Khon kért apámtól, de apám nem adott oda. Azért időközönként segítettem neki, például elvitt Karádra a vásárra is.

Ez évben kiütt az aratósztrájk, és a császári és királyi 44. gyalogezred 9. százada a rendfenntartás céljából községünkbe lett vezényelve. Én igen szerettem a katonákat, mint a többi gyerek is, sok szabad időmet a katonák között töltöttem. Kimentem velük a Babadagba, amikor ők ott gyakorlatoztak. Akkor ott egy Hegedüs nevű, Gyulaj községbeli legényt én tanítottam meg arra – amit én is ott tanultam meg percekkel azelőtt –, hogy: Dreihundert Schritt ganz Figur Ziel. Magyarul annyi volt, hogy: Háromszáz lépésre négy egész alak, célzás rendes. Kapitány úr és az ott lévő két hadnagy úr érdeklődött kilétem iránt, és az őrmestert elküldték apámhoz, hogy adjon hadapródiskolába. Ők csak annyit kértek apámtól, hogy szabad kezet engedjen felettem, akkor tisztet nevelnek belőlem. Apám természetesen nem engedte meg. Az őrmester még külön azt is felajánlotta, hogy Kaposváron elhelyez kereskedő tanoncnak. Apám annak sem engedett, így tovább otthon kellett maradnom, és várni a jó szerencsét, hogy meginduljak egy hosszú útra, mert ebben az időben igen sokat terveztem.

Akartam lenni pénzügyőr, azonban amikor ezt a szándékomat megmondtam egy szemlésznek, hogy szeretnék finánc lenni, kicsinylőleg rám nézett, azt mondta: »Menj haza szopni!«

Molték egyik rokona géplakatosnak akart Budapestre hozni, apám nem engedett. Puska Géza szerzetesnek akart bejuttatni, apám nem engedett. Akartam lenni borbély, ács, cipész, csizmadia, asztalos, mechanikus, takács, molnár, sokféle iparos, pap, tanító, ügyvéd, hogy röviden kifejezzem, minden csak éppen odahaza nem szerettem lenni.

Valamit tanulni akartam, magamnak később jobb életet biztosítani. Akartam menni katonabandába zenésznak, vándorkomédiás társaságba színésznak, urasági inasnak [...]! Kertész, vincellér [...], apám akarata, semmit nem tanulhatok én. Min-

den szándékom megtörött. Kezembe kell venni a kapa nyelét, így kell segíteni apámnak megkeresni a télire való ételmet.

Soha nem voltam a sorsomba belenyugodva, mindig tanulni akartam, hogy ne a legalsóbb fokon, napszámos maradjak, inkább egy kicsit feljebb, a szebb, jobb élet felé.

Következő tavaszon Puber vállalkozó jött Acsáról (Somogyacsa), hogy tőlünk vigyen répaegyeléshez napszámosokat. Répásra sokan mentünk, úgy 150 fő körül. Igen hűvös, deres tavaszi reggelek jöttek. Bizony fáztunk reggelenként, amíg fel nem melegedett az idő. Hétfőn és kedden annyian elhagyták a munkahelyet – hazamentek –, hogy a harmadik napon, szerdán a 150 főnyi napszámosból összesen, mondd és ird, 3 fő maradt: Árpás János sógorom, egy igazi szolgálélek, Daliver Juli egy nem 100%-os öreglány és én, a 12 éves kis Juhász Jóska. Még pár napi hideg után jó idő jött, a munkavállaló napszámosok visszajöttek, újra sokan lettünk. A heti munkabért mindig szombat délután fizették ki. Megtörtént, hogy az egyik legény kevesellte a részére fizetett napi 1 koronát, mert mivel mondta: Hogy lehet az, hogy ő is csak annyit kap, mint a kis Juhász? A fizető gazdasági segédtsízt azt mondta: Amikor hideg volt te és ti elmentetek haza az anyátok szoknyája mellé melegedni, de a kis Juhász itt maradt, kitartott a rossz időben is, ezért érdeme szerint fizettünk neki. Csak 12 éves, csak napszámos voltam sok száz idénymunkás között, de már ott és akkor elismerték a kitartó szorgalmamat, megdicsérték és a szerint fizettek. [...]

Az egyik hét közepén, azt hiszem Úrnapja ünnep csütörtökre esett, Csizmadia Lacival elhatároztuk, hogy elmegyünk gyalog Kaposvárra, és megkeressük Csizmadia Mihály bátyánkat, aki akkor a császári és királyi 44-es gyalogezrednél szolgált, mint virtigli káplán. Mi igen szegényes ruhában, nagyon jó kedvvel és egy darab kenyérrel, mosolygós ünnepi hangulatban indultunk Toponáron keresztül. El is jutottunk a célunkhoz, megtaláltuk a nagykaszárnyát is, a bátyánkat is. Sokat neveltünk, örültünk egymásnak. A hadsereg már ebéd után volt, a bátyánk nekünk is hozatott fel az emeletre egy-egy csajka finom marhahús levest tarhonyával és hússal. Ettünk jóízűen, utána kicsit beszélgettünk és indultunk vissza a munkahelyünkre, Répásra. [...]

A következő évben Imámba mentem napszámba, de ott is olyan kitartó voltam, hogy ősszel már a kastély kertjébe küldtek almát szedni. Természetesen, a nyomtató lónak nem volt bekötve a szája, nem is volt rossz dolgom.

A következő tavasszal, azt hiszem 14 éves voltam, elmentem Várongra. Ott volt a kegyes tanító rendnek egy darabban 150 hold szőlője, két vincellér volt hozzá, és napszámosok dolgoztak benne. Odamentem tavasszal, amíg munka volt, állandóan ott voltam. Engem végig a rangidős vincellér, Imre bácsi tartott ott magánál, és az ő saját földjükön dolgoztam, segítettem, amíg azután jött a szüret, és ott álltam munkába. Az egyik pince szénával telt padlásán szoktam aludni, mindig korán ébredtem, és mindig jóllaktam az éjjel lehullott, jól megérett körtékkel, szilvával.

A falunkban Furz Károly molnárhoz is kezdtem járni napszámba, télen pedig Csizmadia Lacival mentünk először a Spitzer padlására, azután a Klein padlására

kukoricát morzsolni, akármilyen hideg is volt az idő. Ha már a kukoricamorzsolás elfogyott, napszám nem volt, akkor az Árpás sógorommal, Csizmadia Lacival és az Ambrus gyerekekkel mentünk az erdőre fáért. Az még volt ám valami, ami nem jó, de a szegény ember gyereke csinálta. Szóval jobb munka hiányában elmentünk az erdőre, ott elszáradt kisebb fákat kitörtünk vagy száraz, vastagabb ágakat szedtünk össze. Azt szakszerűen, megfelelően összerakva összekötöttük, és egy megfelelő vastagságú vivő fára kötöttük. Bizony, úgy volt, hogy aki vitte, annak nyomta a vállát, szúrta a hátát. Télen a hóban nehéz volt a járás, nehéz volt a facipő, izzadt az ember háta, de fázott a füle, a keze, a sarka és hajtotta hazafelé az éhség.

Ősz felé járt, talán 14 éves voltam. Árpás sógorommal azon reményben, hogy bejutunk a cukorgyárba dolgozni, egy vasárnap délután elgyalogoltunk Kaposvárra, az a 42 km-es út. Valahol Árpás sógorom rokonainál aludtunk is, hétfőn bementünk ajánlkozni munkára, de nem kellettünk. Nem vettek fel bennünket, mert még nem kezdődött meg a szezon, az őszi munkaidény. Még aznap hazagyalogoltunk, újra 42 kilométer, de szükségünk volt arra a csúnya pénzre.

Egy kedden elmentünk a Szilfás majorba répát szedni, ahol éppen sok török-koppányi dolgozott. Akkor ez újabb 40–42 kilométer! Nem mondom, szépen kijutott a gyaloglásból, de mezítláb mentünk, nem szakadt le a cipőnk.

Iskolába nagyon szerettem volna tovább járni. Szerettem volna tanulni, hogy tanult ember lehessenek, de sajnos szegény boldogult szüleimnek nem volt tehetségük az én taníttatásomra, inkább arra volt szükség, hogy menjek napszámba. Mentem volna iparos tanulónak is, nem engedtek. Több koppányi gazdag ember mondta, ha az ő fia lennék, bizony iskoláztatna. [...]

Nóthing községi főjegyző magához hívatott, próbaírást csináltatott velem, és kérdezte, hogy szeretnék-e kisbíró lenni. Én igennel feleltem, azonban apám nem engedett, abban az évben beállt aratónak és kelletttem marokszedőnek. [...]

A következő évben minden csordultig telt. Apám elszegődött a Klein pusztájára cselédnek, és engem is elszegődtetett 1/2 kommencióra sertésgondnoknak. Szívem-lelkem tele volt keserűséggel, azt mondtam: ezt a sorsot nem vállalom.

Miért akarja az apám, hogy a világ legutolsó embere legyek? Megmondtam a szüleimnek, hogy az ő beleegyezésük nélkül világgá megyek valamit tanulni, a kenyerem másképp keresni. Megköszöntem az eddigi hozzám való szívességüket, az eddigi felnevelésemet, és a már előre elkészített kis poggyászámmal megindultam a nagy útnak. Este Királyéknál vacsoráztam és aludtam. 1908. május 2-án Király Pista jó pajtásom elkísért a koppányszántói határig, ott elbúcsúztunk egymástól. Könnyes szemekkel mentem tovább egy ismeretlen élet, egy ismeretlen út felé a Fischer Herman tanácsával és ajánlásával.

Szombati nap volt. Dél előtt 10–11 óra kötött értem oda Schwarcz Dávid fűszer- és vegyeskereskedő üzletébe a Tolna megyei Tamásiba. Az ajánló sorokat átadtam, ezzel bemutatkoztam, hogy jelentkezem kereskedőtanoncnak. Megnézték a levelet, elolvasták és máris felvettek. Fél óra múlva már munkába voltam állítva.”